

A francia kívülálló

Maurice Pialat filmjei

Amikor a francia filmművészetre terelődik egy akár szakmai, akár műkedvelői diskurzus, Maurice Pialat neve ritkán hangzik el az elsők között. Ez talán nem is annyira meglepő, tekintve, hogy ő is marginális filmkészítőnek tartotta magát: életműve életkorához mérten szerény, jóval a francia újhullám indulása után, harmincas éveiben jelentkezett első komolyabb rövidfilmjeivel, első nagyjátékfilmjénél pedig már negyven is elmúlt. Igazi sikerét és elismertségét egy olyan életmű folyamán után érte el, melynek építése során folyamatosan konfliktusban állt – nem csak a filmes irányzatokkal és konvenciókkal, de saját kollégáival, színészeivel is.

Pialat filmjei nem tekinthetők narratív vagy esztétikai szempontból olyan műalkotásoknak, amelyek a hagyományos, „jól megkonstruált” film szabályai szerint épülnek fel, és annak ellenére, hogy megjelenésekor a nouvelle vague már javában formálta a francia filmművészet kevésbé hagyományos arculatát (ráadásul maga François Truffaut segített első nagyjátékfilmjénél), ő ehhez az irányzathoz sem tartozott. Kívülálló volt karrierje kezdetén, és kívülálló maradt 2003-ban bekövetkezett haláláig.

Rémi Fontanel a hiány filmművészenek tartotta¹, Noël Herpe úgy látta műveit, mint egyfajta „formalizmusból születő naturalizmus” darabjait², egyesek John Cassavetes műveihez hasonlították filmjeit, mások Jean Renoir és Robert Bresson utódját látták benne. Kent Jones találóan azt írja a Film Comment portréjában: „Azt mondani, hogy Pialat egy másfajta ritmusra menetelt, enyhe fogalmazás. Ami azt illeti, egyáltalán nem menetelt.”³

Maurice Pialat minden filmjét dokumentumfilmszerű tárgyilagosság, látszólagos strukturálatlanság, és a szentimentalizmus hiánya jellemzi. Nem egyenlő ez az érzelemmentességgel, Pialat karaktereinek érzelmi világa mindig a pillanatban formálódik, impulzusszerűen, tetten érhetően. A kamera minden alkalommal egy-egy

---

¹ Rémi FONTANEL, *Maurice Pialat, cinéaste de l'absence*, www.maurice-pialat.net, 2003

http://www.maurice-pialat.net/articles_eg_absence.htm

² Noël HERPE, *Sadness will last forever*, *Senses of Cinema*, 25(2003) 04-05. (25. sz.)

<http://www.maurice-pialat.net/herpe1.htm>

³ Kent JONES, *Lightning in a Bottle: Maurice Pialat profile*, *Filmcomment*, [s.a.]

<http://www.filmcomment.com/article/lightning-in-a-bottle-maurice-pialat-profile>

hétköznapi szituációba „tolakodik be”, majd megfigyeli, hogyan reagálnak szereplői új szituációkra és egymás reakcióira. A hétköznapiság alatt itt annyit kell érteni, hogy Pialat elhatárolta magát mindenféle értelmiségi témáktól és alakoktól, érdeklődését mindig az átlagember és a francia társadalmi élet elfojtott, majd indulatokban kitörő érzelmi világa felé fordította.

Első filmjében (*L'Enfance nue*, 1968) egy már-már szocialista-realista képet kapunk egy nevelőszülőktől nevelőszülőig tévedő kisfiú körüli társadalomról. A film munkások menetelésével nyit, majd végig a munkásosztály figuráin tartja a fókusz. Tematikáját tekintve mondhatnánk, hogy a *Négyszáz csapás* egy realiztikusabb és kifordítottabb megközelítése: a kis François nyugodt, passzív álarca alatt ott rejtőznek a kitörni készülő indulatok, melyek később különféle csínyekben és hazugságokban realizálódnak⁴. Pialat nem hivatásos színészekkel dolgozott, a vágás és történetmesélés pedig egyfajta elliptikus narratívában zajlik: sok az időbeli ugrás, az események nem folyamatosak. (Yann Dedet vágó szerint a rendező egy technikája volt, hogy ha egy jelenet rosszul sikerült, azt kihagyta, akkor is, ha a történet csak azzal nyert volna értelmet: így a végeredmény mindig többet implikál, mint amennyit mutat.⁵) Bár ez az első film elnyerte a Jean Vigo-díjat, maga a rendező nem került az érdeklődés középpontjába.

Egy némiképp oldottabb, komikusabb darabbal folytatódik az életmű (*Nous ne vieillirons pas ensemble*, 1972), melyben a két főszereplő újra és újra eltávolodik egymástól, felbontják kapcsolatukat, ennek ellenére mégsem tudják végleg elengedni egymást. Bár a folyamatos civakodás abszurditása ellehetetleníthetné a realizmus és naturalizmus stílusjegyeit, Pialat tulajdonképpen a modern párkapcsolat filmvásznon még alig-alig tárgyalt furcsaságait vizsgálja, az emberi természet mély megértésével. Ez egy még életszerűbb képet eredményez nem csak egy idealizált, de bármilyen mesterséges házasság-képnél is.⁶

Talán a közönség előtt legkevésbé sikeres következő rendezése, a *La Gueule ouverte* (1974) egy félig-meddig önéletrajzi ihletésű film: egy haldokló anya utolsó napjait mutatja be, hasonlatosan Pialat anyjának halálához, így a filmbeli fiú (Philippe)

---

⁴ Phillip LOPATE, *L'enfance nue: The Fly in the Ointment*, Criterion Film Essays, 2010. aug. 17. <http://www.criterion.com/current/posts/1560-l-enfance-nue-the-fly-in-the-ointment>

⁵ Nick PINKERTON, *Life After Love Ain't Easy in Forgotten Gem We Won't Grow Old Together*, The Village Voice, 2012. jún. 06. <http://www.villagevoice.com/2012-06-06/film/we-wont-grow-old-together-maurice-pialat/full/> (Megtekintve: 2013. január 23.)

⁶ Uo.

bizonyos értelemben megfeleltethető a rendezőnek. Az anyához közel álló férfiak (férje és fia) egyre inkább saját szeretőik felé fordítják figyelmüket – disszonáns szituáció ez. Végül a melodráma teljes hiánya sem teszi kevésbé megrázóvá és érzelmi szempontból kevésbé hatásossá az utolsó pillanatok: Pialat a halál közeledtét sem dramatizálja mesterséges eszközökkel, pont ezáltal megrendítő a bekövetkező csend, a hiány jelképe. Érdekes kontraszt figyelhető meg a cím jelentésében („nyitott száj”) is visszaköszönő mozgásképtelen anya etetése, valamint Pialat (Chabrolhoz hasonlóan) gyakran használt közös étkezési jelenetek között. Utóbbiak a rendezőnél sokszor a konfliktusok kirobbanásának helyszínei.⁷

A *Passe ton bac d'abord* (1979) ifjú szereplőinek szorongásai egy magas munkanélküliségi rátával sújtott régióban vad és csapongó életmódban oldódnak: a *L'Enfance nue* folytatásaként zárja Pialat „nyugtalan társadalom” tematikájú első időszakát, melynek egyes darabjaiban mindig kontrasztban álltak az egyének belső konfliktusai és a francia közpolitikai szituáció.⁸

Gérard Depardieu a *Loulou*-ban (1980) nyújtott alakítása után nemzetközi szexszimbólummá avanszálódik: karaktere vagány, nem túl művelt, de szexuálisan rendkívül aktív naplopó. Nelly, a női főszereplő őérte hagyja ott előző szerelmét (egy bosszantó gazdag férfit) és burzsoá életmódját. A film érdekessége, hogy egyáltalán nem működne, ha Pialat nem ismerné ennyire a nem-értelmiségi létet és saját karaktereit; a három főszereplő dinamikus összjátéka, a gyakran rögtönzött, vagy annak ható irrelevanciák, valamint a nem-tündöklő Párizs bemutatása adják meg a plusz tartást, amelyre a cselekmény(telenség)nek szüksége van.⁹

A legnagyobb sikerű film Pialat életművében kétségbevonhatatlanul a tizenöt éves Suzanne szexuális kalandjait követő *À nos amours* (1983). A rendező korábbi filmjeihez hasonlóan egy működésképtelen család mindennapjaiba nyerhetünk bepillantást, ahol a konfliktusok elől promiszkuitásba menekülő lány viselkedése talán a legészszerűbb viselkedés mind közül. Suzanne kapcsolatai valószínűleg jelentéktelenek; keresi a szeretetet, amit a családjában nem talál meg, de az üres szexualitás felfedezése ezen egyáltalán nem segít. Maga Pialat játssza a lány apját, jelenléte mindig rendkívül intenzív, indulatos kirohanásai a rendező valódi

---

⁷ Adam BINGHAM, *The Relentless Vision of Maurice Pialat*, Cinéaste, 35/1(2009).

<http://www.cineaste.com/articles/the-relentless-vision-of-maurice-pialat-web-exclusive>

⁸ J. Robert PARKS, *Maurice Pialat Retrospective*, The Phantom Tollbooth, 2005. ápr. 22.

<http://www.tollbooth.org/2005/movies/pialat.html>

⁹ BIKÁCSY Gergely, *Maurice Pialat halálára (1925-2003)*, Filmvilág, 2003/3, 3.

személyiségének rossz vonásait viszik át a karakter viselkedésének energiájába. Első szerepében Sandrine Bonnaire annyira kiváló alakítást nyújt a gyermek femme fatale szerepében, hogy a legjobb filmnek járó César-díjjal párhuzamosan ő is megkapja a legígéretesebb színésznek járó díjat.

Pialat első és egyetlen lépése a zsánerfilm felé az eredetileg Catherine Breillat forgatókönyvéből kiinduló, ám végül erősen átdolgozott 1985-ös *Police* volt. A történet főszereplője egy kábítószer-hálózat lebuktatásán dolgozó rendőr, aki beleszeret egy arab bűnöző barátnőjébe. Ez itt egy lényegesen dinamikusabb és feszültebb tempójú film, mint bármi más az eddigi életműben, de a rendezői vízió integritása még mindig előnybe kerül a cselekménnyel szemben: a szereplők párbeszédei, a realiztikus szituációk jóval nagyobb hangsúlyt kapnak, mint az akció. Depardieu alakítását a Velencei Filmfesztivál legjobb színésznek járó díjával és egy César-nevezéssel ismerték el.

A belső konfliktusokkal küzdő rendőr után Depardieu egy belső konfliktusokkal küzdő pap szerepébe kerül Pialat következő filmjében, a *Sous le soleil de Satan*-ban (1987); maga a rendező is felbukkan benne.

Pialat végül a kilencvenes évek elején érkezett el első tényleges életrajzi filmjéhez, a *Van Gogh*-hoz (1991). A rendező hozzáállása érdekes módon itt sem változik: bár egy ilyen hírű festő életéről szóló filmnek szinte követelménye, hogy a műveire is reflektáljon (akár képi eszközökkel, vagy valóság/kép kontrasztjával), Pialat egyáltalán nem foglalkozik Van Gogh munkásságával, vagy életének hírhedtebb mozzanataival (nincsen fül-jelenet!). A festő életének utolsó két hónapját bemutató film a művész mentális zavarait, a tizenkilencedik századi társadalom dinamikáját és a szereplők közötti interakciókat mutatja be minden szentimentális-melodramatikus elemtől megfosztva. Van Gogh halálának pillanata észrevétlen, jelentéktelen, pátosznak és totalitás-érzésnek semmi nyoma: egy ugró vágásban tűnik el a festő géniusz élete. A maga két és fél óras hosszával ez Pialat leghosszabb filmje, és életművének utolsó előtti, de talán utolsó tényleges érdeklődést keltő műve.

Az 1995-ös, apa és fia kapcsolatát bemutató *Le Garçu*-ra kevesen voltak kíváncsiak, majd Pialat egészen 2003-ig bekövetkezett haláláig távol is maradt a rendezéstől. Egyedül találta magát, sok embert megharagított a környezetében, az Aranypálma-díjátadón az emberek hangosan kinyilvánították ellenszenvüket, Pialat ezt viszonzta

is. Halála előtt a párizsi Cinémathèque ünnepelte őt életműsorozattal, végül ravatalánál többen is felsorakoztak, hogy elmondjanak néhány szót.¹⁰

Itt volt tehát ez a céltudatos, de ellentmondásos rendező, akinek filmtörténeti helyét talán pont azért találjuk nehezen, mert pályatársaival ellentétben soha nem került be a francia filmművészet vérkeringésébe – szándékosan tartotta ezt a távolságot. Nagyon is elképzelhető továbbá, hogy filmjei egyenként és önmagukban is nehezen értelmezhetőek, de visszatekintve életművére, láthatjuk a rendezői vízió lényegét: sohasem állást foglalni, erkölcsi tanulsággal és magyarázattal sohasem szolgálni, csak mesterséges dramatizálás nélkül megmutatni.

A francia élet különböző mozzanataiba bepillantunk be Maurice Pialat művein keresztül, s szemlélete révén beláthatjuk, életműve jócskán több a részek összegénél: a személyisége miatt elkerült rendező műveiben nincs sem ellenségesség, sem sértés. Talán még azt is elmondhatjuk, hogy személyiségének minden konfliktusa segítette és támogatta filmjeinek elliptikus-eklektikus nyersségét.

Életművének felismerése és komolyabb (nemzetközi) vizsgálata csak halála után kezdődött meg; az első róla szóló angol nyelvű monográfiát 2006-ban adták ki,¹¹ illetve filmjeinek egyes darabjait is nagyjából ezidőtájt kezdték forgalmazni DVD-n filmtörténeti klasszikusokra szakosodott kiadók (Nagy-Britanniában az *Eureka: Masters of Cinema*, Amerikában a *Criterion*).¹²

Farkas Balázs
(*Filmszem*, 2013/1.)

---

¹⁰ Uo.

¹¹ Marja WAREHIME, *Maurice Pialat*, Manchester New York, Manchester University Press, 2006.

¹² <http://www.eurekavideo.co.uk/moc/> és <http://www.criterion.com/people/8794-maurice-pialat>